

ELOGIU GRAIULUI MATERN ÎN CREAȚIA POETILOR BASARABENI

Natalia CORJIȚA, profesoară de limbă și literatură română/ franceză, GD II

Colegiul Național de Comerț al ASEM, Chișinău

Natalia STRĂJESCU, conferențiar universitar, doctor

Catedra Limba și Literatura Română (UST)

Rezumat. *În articolul dat am valorificat graiul matern prin prisma creațiilor poetilor basarabeni. Ne-am axat, în primul rând, pe versurile lui Grigore Vieru, Dumitru Matcovschi, Ion Vatamanu, Nicolae Dabija, considerați adevărați martiri ai limbii române. Limba este izvorul nesecat al afecțiunii, istoriei, literelor și lexemelor ce izvorăște neconținut încă din timpurile străvechi. Limba română este posesoarea unui trecut istoric glorios, remarcându-se printr-o autenticitate nemaipomenită. Nu există limbă mai dulce și mai sonoră decât graiul matern. Să prețuim, să ne iubim și să ne respectăm limba, căci aceasta e datoria fiecăruia dintre noi. Un popor fără limbă e ca pasărea fără cântec.*

Abstract. *The purpose of this article is clearly to describe the mother tongue through the creations of Bessarabian poets. We focused first of all on the lyrics of Grigore Vieru, Dumitru Matcovschi, Ion Vatamanu, Nicolae Dabija, which are considered true martyrs of the Romanian language. The Language is the inexhaustible source of affection, history, letters and lexemes that has been springing incessantly since ancient times. The Romanian language has a glorious historical past, distinguished by its incredible authenticity. There is no language sweeter and louder than the mother tongue. The people without language is like a bird without a song.*

Cuvinte-cheie: *grai, poet, dragoste, elogiul, patrie, poezie, dor, literatură.*

Keywords: *words, poet, love, eulogy, motherland, literature*

Limba română e una dintre „limbile de lucru ale Uniunii Europene. Dar în Patria ei aceasta mai e vorbită cu jumătate de gură. Aici ea mai este o cenușăreasă. Nu cred în patriotismul celor ce-și urăsc limba, adevărul despre ea sau care o stâlcesc vorbind-o. A fi patriot înseamnă a iubi limba moșilor și strămoșilor tăi, înseamnă a o vorbi în așa fel, încât celor care te ascultă să nu le fie rușine. A iubi țara înseamnă a iubi limba ei. A vorbi pocit limba țării înseamnă a-ți iubi pocit țara. Faust, eroul lui Goethe, afirmase: „Pentru liberate trebuie să lupți în fiecare zi.” Parafrazându-l, am putea spune și noi: „Pentru limbă, dacă dorești s-o ai, trebuie să lupți în fiecare zi.” Cel mai mare elogiul, un elogiul zilnic, pe care îl putem aduce limbii noastre este să o vorbim corect și să-i cucerim bogățiile.”

(Nicolae DABIJA)

Dintre toate bogățiile lumii, limba unui neam este o comoară nestemată, este cartea de vizită a poporului dat și cea mai emblematică verigă care scoate în evidență rădăcinile adânci ale unui popor de-a lungul istoriei. Calitatea de neprețuit a graiului matern se explică prin harul ei de a oglindi întreaga istorie a neamului, cu toate bucuriile și tristețile ei, victoriile și înfrângerile trăite, visele realizate și speranțele spulberate de împrejurările nesigure prin care i-a fost sortit să treacă. În graiul matern se ascunde amintirea trecutului nostru, zestrea noastră strămoșească, a originilor cu care suntem înfrății încă de la naștere. Iată de ce oamenii au calificat dintotdeauna limba maternă drept o comoară care nu are vreun preț de vânzare sau cumpărare, dar poate fi moștenită și păstrată cu

sfînțenie. Pentru românii de pretutindeni, limba română este ca o veritabilă și solemnă cântare, relevând întregii lumi în toată plinătatea sa lupta și dragostea pe care străbunii noștri au avut-o față de limbă, glorificând-o, închinându-i cele mai autentice rapsodii inefabile.

Cugetând românește, cronicarii noștri au vorbit tot românește. Inteligență limpede și naivă, observație sigură și necomplicată, tablouri simțite și neafectate, concepții mai mult inspirate de bun simț – toate aceste valori pun în relief poporul român; toate acestea caracterizează, în cugetare și în vorbă, pe cronicarii noștri; toate acestea ne lipsesc nouă, literaților proaspăt răsăriți.

Un elogiu zilnic pe care-l putem aduce limbii române, este să o vorbim corect și să-i cucerim bogățiile. Cu Dor și Vers curat ca lacrima și, miruiți de poezia sufletului, elogierea limbii române este un prilej bun de a ne reaminti și preamări personalitățile marcante ale culturii și literaturii românești din Basarabia. Să pătrundem în lumea lui Grigore Vieru, Dumitru Matcovschi, Leonida Lari, Ion Hadârcă, Victor Teleucă, Vasile Romanciuc și a altor poeți de mare valoare. Să omagiem rapsodia lirismului cult a limbii române, cea mai frumoasă limbă din lume, așa după cum au spus poeții!

Personalitate cu renume, poet de mari resurse lirice și civice, dar și ardent eseist în probleme legate de renașterea națională a românilor din Basarabia, autor de manuale școlare, de antologii lirice, Nicolae Dabija s-a impus în societatea noastră ca un scriitor valoros, implicat activ în trezirea conștiinței naționale, un „exponent de frunte al culturii și literaturii noastre, dar și un militant ca nimeni altul pe baricadele românismului” [1, p. 86].

În acest sens, academicianul Constantin Ciopraga, încercând să deceleze „elementele coagulante” din lirica autorilor români din Basarabia, spunea: „Indiferent de instrumentația poetică, de nucleele matriciale ori de temperament, frapante sunt, la nivelul viziunii, unele note comune, începând cu redefinirea sentimentului de patrie, consonant cu cel de autohtonie, inclusiv cu cel de istorie, realitate inconfundabilă. La poeții reprezentativi patria e, în esență, o triadă, Pământul, Neamul, Limba maternă, toate acestea sintetizate afectiv în formula «casa străbună».” Iar mai recent, un alt academician, istoricul Ioan-Aurel Pop, referindu-se la limba noastră, observa că aceasta „constituie o parte componentă fundamentală a identității românești, păstrată încă de la etnogeneză și confirmată de argumente solide” [2, p. 31]. Dezamăgit profund de importanța scăzută care se acordă astăzi limbii noastre, Ioan-Aurel Pop ține să ne reamintească de Antonio Bonfini – secretar al lui Matei Corvin – care se minuna că, în coloniile romane din Dacia «înecate sub valuri de barbari», «oamenii luptă nu atât pentru păstrarea neatinsă a vieții, cât a limbii».” Și tot el reproduce acest ilustrativ fragment dintr-o scriere a lui Nicolae Iorga: „Într-un timp când orice frunte românească era aplecată spre pământ de stăpâniri străine, când sufletul românesc nu vorbise încă în nepieritoare forme literare, era nevoie de exagerarea ca puritate a acelu singur element de legătură a tuturor românilor, de rehabilitare morală a lor, care era limba. În ea s-a văzut curcubeul vremurilor mai bune, în numele ei s-au dat luptele de redeșteptare; în acel semn am învins.”

La rândul său, poetul-academician Nicolae Dabija, devenit în 1990 cel dintâi președinte al Societății *Limba noastră cea română* (care număra atunci peste 30.000 de membri), aduce și el un vibrant elogiul graiului matern într-o poezie omonimă, inclusă ulterior în volumul *Doruri interzise* și dedicată lui Grigore Vieru.

E o creație de factură populară, am spune, alcătuită din șase catrene cu ritm trohaic, măsură de opt silabe și rimă împerecheată (ca și *Doina* lui Eminescu). Adică o creație care îl plasează fatal printre „tradiționaliștii” generației ’70 – cum spunea Eugen Simion – care însă avea grijă să adauge: „Însă, cum am dovedit cu alt prilej, tradiționalismul este inevitabil pentru o generație care trebuie să apere valorile morale și spirituale ale unei nații amenințate să-și piardă identitatea. Nicolae Dabija se supune acestei necesități și poemele sale muzicale, impecabil trăite, oscilează între poezia politică propriu-zisă și poezia ca stare de suflet” [3, p. V].

Acesta este și cazul poemului *Limba noastră cea română*, care, în strofele a doua și a cincea, conțin inspirate metafore menite a caracteriza elogios limba noastră, ca în aceste versuri: „Ea îi e păsării zborul/ Tânără precum izvorul/ Ca veciile-bătrână.../ Limba noastră cea română” sau: „Iar când dansa-n bolți răsună/ Parcă fulgeră și tună,/ Parcă plouă pe țărână.../ Limba noastră cea română.” În strofele mediane însă, a treia și a patra, autorul schimbă registrul într-unul politic, spunând: „Unii au zis că e săracă/ Valaha-româno-dacă,/ Și miroase a zer și-a stână/ Limba noastră cea română.// Și-au ținut-o după ușe,/ Și-au pus-o și în cătușe,/ Dar s-a înălțat, stăpână –/ Limba noastră cea română.” O particularitate compozițională – după cum se poate lesne observa – o constituie epifora, adică plasarea versului eponim *Limba noastră cea română* la final de strofă, în chip de refren. În sfârșit, atât strofa inițială, cât și cea finală conțin ideea că limba maternă constituie chezașia unității noastre naționale: „...Face iarba să răsară./ Noi prin ea suntem o Țară/ Ea ne-adună și ne-ngână,/ Limba noastră cea română (...)// Ca o mamă ne adună,/ Ea ne ține împreună,/ Ea aici e-n veci stăpână,/ Limba noastră cea română.”

În cartea *Aripă sub cămașă*, cântarea graiului matern devine o adevărată performanță artistică a lui Nicolae Dabija. De exemplu, în *Prefață la Mateevici*. Această poezie are forma unui dialog imaginar cu un copil. Adresarea directă, îndemnul poetic, reproșul decent, interogația retorică și alte procedee de artă îi ajută scriitorului să exprime un mesaj de cea mai importantă valoare: „Tu limba ta s-o îndrăgești –/ găseasc-o unii cioturoasă –/ pe mama ta cum o iubești/ nu de atâta că-i frumoasă.” Interogația retorică e aspră și răvășitoare: „Dar știi câți au căzut sub coasă/ și limba-n gură li s-a fript,/ pentru ca tu s-o ai frumoasă/ și s-o vorbești nestingherit?” Înaintașii noștri luminați, adevărați patrioți, au apărat prin toate mijloacele limba: „Când sabia sărea din teacă/ sau când cu sânge-n două-a nins,/ei graiul au știut să-l tacă,/ însă de el nu s-au dezis.” Trădători de neam au fost (și sunt) acei care au uitat ori s-au lepădat de limba strămoșească: „În țară când au fost intrat/ dușmani cu legiuire strâmbă,/ întâi știi cine au trădat?/ acei ce s-au dezis de limbă.”

Scriitorul se dovedește un militant pentru graiul nostru matern și prin constatări oarecum obiective, din care însă nu lipsește participarea afectivă ușor cenzurată: „Și doina nu va conteni/ de noi în lume să vorbească./ Vom fi atât cât vom trăi/ această limbă strămoșească”.

Totuși, poezia fără de care portretul de creație al lui Nicolae Dabija nu este deplin se numește *Baladă*. Astăzi sunt puține acele opere literare în care sentimentul patriotic se îmbină atât de firesc, organic și măiestrit cu expresia lirică aleasă, cuceritoare. Versul este simplu, figurile de stil nu-l îndepărtează pe cititor de relațiile familiare, cotidiene („pădurile ne dor”, „în cer e sărbătoare”, „durea-ne-vor izvoare”), anafora și epifora sunt la îndemâna tuturor celor obișnuiți cu creația populară orală a neamului nostru. Autorul a reușit să creeze o atmosferă în care adevărurile mari și sfinte sunt parcă împământenate, iar lucrurile cu care ne-am obișnuit se încarcă de mare sfințenie: „Cât trăim pe acest pământ/ Mai există ceva sfânt/ O câmpie, un sat natal,/ O clopotniță pe deal.”

Elementele banale ale existenței noastre sunt sacralizate. „Cât pădurile ne dor/ Și avem un viitor,/ Cât trecutul-l ținem minte,/ Mai există lucruri sfinte” – apare, și aici, nevoia de rădăcini ca una dintre condițiile dăinuirii noastre în viitor. Trubadur al timpurilor zbuciumate, toate problemele durute și-au găsit o abordare și o reflectare vie în toată plenitudinea în creația lui N. Dabija, acestea înscriindu-se într-o formulă de rezonanță prin menținerea focului sacru în „vatra doinelor străbune”, prin verticalitate/ demnitate națională pentru neamul românesc cu limba, istoria, tradițiile lui.

Limba este semnul caracteristic prin care membrii aceleiași popor se recunosc, e lanțul trainic ce-i leagă împreună și-i face a se numi frați. Limba e altarul în jurul căruia cei cu inimi iubitoare se adună. Mai multe inimi au cei care știu mai multe limbi, ziceau românii din negură de vremi. Limba se identifică cu dragostea maternă. Drept exemplu servesc versurile lui N. Costenco: „Limba mea de-acasă/ Răsădită-n suflet/ De al mamei dor...”

Fiecare om crede că limba maternă e cea mai scumpă, cea mai frumoasă. Drept confirmare a acestui gând pot fi aduse versurile lui Victor Teleucă: „Mai dulce și mai bună decât toate/ E pentru mine limba mea/ Și pentru tine limba ta/ Și pentru dînsul limba lui/ O altă limbă mai frumoasă nu-i/ Din care omul cîntecul își scoate”. A avea o limbă a ta, pe care s-o stăpânești cu dibăcie e ca și cum ai avea o comoară. Limba maternă e limba viselor noastre, e leagănul copilăriei, e o mireasmă plăcută de flori de măr, veșnic aducătoare de mângâiere și pace. „Limba mea sfătoasă./ Creangă ce-a iubit-o./ Și-a-naripat-o-n vers Alecsandri/ Eminescu forma ți-a desăvârșit-o/ În cultura lumii spre a ne mândri” (Nicolae Costenco).

Contemporan cu noi, Grigore Vieru este poetul-simbol al neamului nostru. De o tristețe luminoasă, poezia lui este leagănul spiritualității românești și zălog al dăinuirii noastre în timp și în spațiu, iubitor de plai, de limbă și de neam. A iubit poporul până la lacrimi și și-a consacrat întreaga sa viață copiilor, îndrăgostiților, maturilor, lăsându-ne o operă monumentală, de o muzicalitate și frumusețe rară. Poet al neamului, care a știut cel mai bine să așeze alături cuvintele *Grai*, *Mamă*, *Patrie*, *Iubire*, el a fost poetul cuvintelor alese, al dragostei de țară, al dragostei de neam, al dragostei

de adevăr. În ciuda simplității versului său, el se numără prin acei poeți „ce-au scris o limbă ca un fagure de miere.” Opera lui ne-a întărit demnitatea de neam, ne-a hrănit-o cu speranță și cu putere de a continua cu fruntea sus. „Ne-am ținut veșnic de limba română într-un deșert aprins în care singura umbră era – umbra ecoului”, zicea Poetul.

Analizând unul dintre cele mai vechi poeme ale lui Grigore Vieru, și anume *În limba ta*, poem dedicat lui A. Mateevici, monografistul Theodor Codreanu relevă că poetul și-a făcut din harul și rațiunea sa un scut de apărare a limbii române, limba celor îngropați sub pietrele Prutului, cu atât mai mult cu cât el are conștiința faptului că întreaga sa ființă e legată de aceasta. De aceea unul din aforismele sale sună așa: „Toate zilele mele izvorăsc și se înalță din adâncul și din puterea Limbii Materne”. Theodor Codreanu atenționează, pe bună dreptate, că Grigore Vieru nu este singurul basarabean care a simțit că nu poate supraviețui fără limba maternă. E suficient să ne amintim de Al. Mateevici, L. Lari, N. Dabija, pentru a ne convinge că anume așa stau lucrurile. Cert este că, spre deosebire de mulți alții, Grigore Vieru „a trăit și a exprimat această nevoie ca program arzător, apropiindu-se de condiția arhetipală, ontologică a limbii. Poemul său *În limba ta*, unul dintre cele mai vechi ale lui Vieru, este nu doar o odă la înălțimea celei semnate de Mateevici, dar și o expresie a identificării ontologice cu limba română, ceea ce lipsește multor elogiatori ai limbii. În ultimele versuri ale poeziei, Vieru are intuiția profundă a coincidenței dintre ființă și limbă, în perspectivă, cum s-a mai spus, heideggeriană și în concordanță cu ceea ce modernii au numit estetica tăcerii” [4, p. 171].

Grija autorului pentru destinul limbii, pentru păstrarea ei nealterată devine o sacră și permanentă datorie. „Nici un grai nu e mai mare decât Patria, nici un grai nu este mai mic decât istoria Patriei”, constată el. Limba maternă exprimă glasul conștiinței naționale, căci graiul nostru strămoșesc, „cu ochi umezi de dor și de istorie”, este ființa nepieritoare a poporului nostru, în existența sa spirituală.

Dumitru Matcovschi a fost unul dintre scriitorii care, alături de Leonida Lari, Grigore Vieru sau Ion Vatamanu au luptat pentru triumful limbii române și al grafiei latine. Fără pedanterii stilistice, fără disoluții de ordin sintactic sau lexical, fără intelectualizarea excesivă a „produsului liric” numit poezie, versurile lui Dumitru Matcovschi stau, în primul rând, sub semnul limbii române și nu e de mirare, de vreme ce poetul însuși făcea următoarele afirmații: „Eu nu-mi pot imagina altă limbă în care aș putea scrie un vers, o poezie. Limba română este cea mai frumoasă limbă și cea mai expresivă, din acest punct de vedere. La universitate am învățat și am avut contact cu alte limbi, dar m-am convins că limba noastră este cea mai frumoasă. Este sfântă. Este limba română”: „Vine din vreme și suie-n poeme,/ Lângă baladă și rost –/ În mit, în țară paște-o mioară,/ Frate ciobanul mi-a fost.// Vine din soarte, pășind peste moarte/ Cu bucurii și dureri/ În cer, departe, luceafărul arde/ Astăzi mai tânăr ca ieri.// Limbă de pace, de sufl et ce tace/ Neînfricat și imens/ Crește pământul și umple cuvântul/ Cu adevăr și cu sens.”

Ion Vatamanu este cel ce a iubit și primenit nobila ființă a limbii românești. Profund marcat de legătura spirituală a eului cu limba română ca valoare morală, criticul literar Ion Ciocanu susține: „Poezia lui Ion Vatamanu capătă sens de testament spiritual, lăsat oamenilor să păstreze cu sfințenie tezaurul lingvistic rămas de la strămoși” [5, p. 15]. Datoria aceasta de a păstra limba moștenită de la părinți este un ideal al crezului poetic vatamanian, ce se revarsă din plin în textele sale, un exemplu cert servește și textul: „Cuvintele limbii materne/ Și-s toate demne și stăpâne,/ Și au atât cat are-o limbă/ A-și spune dorul și destinul,/ Și-mbărbătează ca și vinul,/ Și-și compun din viață cartea,/ Și-s toate vii, și-i viata lor./ Le spune azi, le spune mâine/ Cu inima ce bate-n tine,/ Căci eu de-acolo, din vecie/ Mai am a spune și a scrie.”

Abordarea problematicii identitare, protejarea și cultivarea limbii române, promovarea valorilor culturii și istoriei naționale sunt motive frecvent abordate în creațiile literare ale scriitorilor din Basarabia, cu precădere în creațiile poetice ale scriitorilor matiri ai neamului românesc precum Dumitru Matcovschi, Leonida Lari, Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Grigore Vieru ș. a. Prin limbă, ei și-au revendicat apartenența la marea familie a latinității. „Latinitatea a fost și este, în continuare, dimensiunea esențială al identității românești”, susține Eugen Simion [6, p. 25].

În pofida tuturor circumstanțelor, putem constata că pledoaria pentru limba română în Basarabia a fost evidentă în literatură, fapt susținut și de criticul român Alex. Ștefănescu, care, considerându-l pe Mihai Cimpoi, „erou al luptei pentru cauza limbii române, va sublinia că acesta, împreună cu intelectualii din acest spațiu, în Basarabia sovietizată cu forța au fost nevoiți mereu să apere limba română și să o reconstituie” [7, p. 127].

Limba pentru poezii basarabeni face parte din valorile spirituale care trebuiau recuperate, în dimensiunea lor adevărată. Astfel, analizat în contextul sociocultural, discursul literar din Basarabia manifestă tot mai insistent tendința de regăsire a identității naționale, scriitorii încercând o detașare de rigorile impuse de dogma cenzura timpului. Valorile pe care și le însușesc sunt: limba, istoria, scriitorii clasici, folclorul, credința. Toate acestea fac parte din întregul câmp al ideilor și emoțiilor.

Bibliografie

1. Cimpoi, M. Cumpăna, simbol al centrării. Eseuri. Critică literară. Chișinău: Știința, 2004.
2. Pop, I. A. De la romani la români. Pledoarie pentru latinitate. Chișinău: Litera, 2019.
3. Simion, E. Poezia e o bucuroasă tristețe. În: Nicolae Dabija. Fotograful de fulgere. Poezii. București: Minerva, 1998.
4. Codreanu, Th. Duminica mare a lui Grigore Vieru. Iași: Princeps Edit, 2010.
5. Ciocanu, I. Din neliniști și frământ. În: Ion Vatamanu – scriitor al existenței. București: Detectiv literar, 2017.
6. Simion, E. Însemnări rapide despre identitatea românească. În: Magazin istoric, 13 iulie, 2013.
7. Ștefănescu, A. Istoria literaturii române contemporane. București: Mașina de scris, 2005.